

Щоби досягти позитивних результатів у навчально-виховному процесі та активізувати студентську діяльність, завдання повинні містити реальні чи наближені до реальності професійні завдання, пов'язані з іноземною мовою. Наприклад, студентам 4-го курсу ми пропонуємо наступні кейс-завдання: “Ви працюєте консультантом з міжнародних зв'язків на фірмі, що займається виробництвом агрегатів до сільськогосподарської техніки. На Вашу фірму прийшов факс від американської корпорації, яка б хотіла придбати деяку продукцію Вашої фірми (вказуються конкретні види продукції). Директор поставив перед Вами завдання підготувати факс-відповідь з прайсами, умовами співпраці, використовуючи дані Інкотерму. На виконання завдання Вам відводиться...(вказується час на виконання завдання)”; або “На фірму, яка займається експортно-імпортними торгівельними операціями приїжджають представники з... (вказується назва корпорації, фірми). Вас запрошено здійснювати переклад при зустрічі делегації. Ваше завдання підготувати 15-20-хвилинне повідомлення про експортно-імпортну законодавчу ситуацію в Україні англійською та 15-20-хвилинне повідомлення про закони з імпорту-експорту... (назва країни, представники якої входять в іноземну делегацію). Повідомлення повинно бути готовим для узгодження представниками сторін, що зустрічаються протягом... (вказати час на підготовку)”. Такого типу завдання розвивають навички професійної компетенції майбутніх економістів, спонукають їх до пошуку додаткової інформації в Інтернеті, бібліотеці, розширюють їх словник іншомовних слів професійної лексики, розвивають навички володіння граматику мови та діловою англійською.

Отже, кейс-технологію, як універсальний засіб розвитку творчих здібностей студентів можна сміливо застосовувати при організації та плануванні навчальної підготовки майбутніх менеджерів, і він також буде сприяти розвитку самостійності в навчанні; кейс-завдання у такому випадку повинні бути науково обґрунтованими, професійно цікавими, носити індивідуальний характер (бути складними, простими), спонукати студентів до пошуку додаткових джерел інформації, мати міжпредметні зв'язки.

Розробка такого роду завдань і є подальшим напрямком нашої науково-методичної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Merry, Robert W. Preparation to teach a case// The Case Method at the Harvard Business School. – (ed.) McNair, M.P. with A.C.Hersum. – New York: McGraw-Hill, 1954.
3. Козаков В. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учебное пособие. – К., 1990. – 247 с.
4. <http://www.fao.org/docrep>.

УДК 371.26

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ І ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ УЧНІВ

Марчук С.С., викладач

Луцький педагогічний коледж

У статті здійснено науковий аналіз базових понять і категорій педагогічного контролю і оцінювання навчальної успішності. Розглянуто дидактичні особливості процесу навчального оцінювання сучасних школярів.

Ключові слова: контроль, перевірка, оцінювання, оцінка успішності, діагностика результатів навчання, система оцінювання.

Марчук С.С. НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОНТРОЛЯ И ОЦЕНИВАНИЯ УЧЕБНОЙ УСПЕВАЕМОСТИ УЧЕНИКОВ / Луцкий педагогический колледж, Украина.

В статье осуществлен научный анализ базовых понятий и категорий педагогического контроля и оценивания учебной успеваемости. Рассмотрены дидактические особенности процесса учебного оценивания современных школьников.

Ключевые слова: контроль, проверка, оценивание, оценка успеваемости, диагностика результатов учебы, система оценивания.

Marchuk S.S. THE SCIENTIFIC-THEORETICAL ASPECTS OF CONTROL AND EVALUATION OF EDUCATIONAL PROGRESS OF STUDENTS / Lutsk Pedagogical College, Ukraine.

The scientific analysis of base concepts and categories of pedagogical control and evaluation of educational progress is carried out in the article. The didactics features of the process of educational evaluation of modern students are considered.

Key words: control, checking, assessment, evaluation of progress, diagnostics of the results of studies, assessment system.

Впровадження нових педагогічних технологій у навчання і виховання є характерною рисою розвитку сучасної школи України. Саме в умовах реформування шкільної освіти, зміни пріоритетів навчання та його гуманізації відбувається удосконалення системи оцінювання навчальних досягнень учнів. "Впровадження особистісно-орієнтованого підходу до навчання та підвищення якості й об'єктивності оцінювання" є об'єктивною вимогою часу [1, 31]. Сучасна школа потребує нової філософії контролю, за якої, як зазначає відомий український дидакт О.Савченко, акцент зміщується на опанування учнями вміннями й навичками, досягнення певного рівня компетентності, а не вимірювання обсягу знань та досягнення широкої інформативності навчання.

Дидактична наука перевірку та оцінювання знань, умінь і навичок учнів розглядає як обов'язкову складову навчання (Ш.Амонашвілі, Н.Буринська, Х.Век, М.Гузик, К.Делікатний, В.Максименко, В.Паламарчук, В.Полонський, В.Рисе, Н.Розенберг, О.Савченко, П.Сікорський, В.Сухомлинський, В.Шаталов, В.Шах та ін.). За своєю суттю – це процес зворотного зв'язку.

У сучасній дидактиці накопичилось чимало термінів, понять і категорій, які виражають суть педагогічного явища процесу оцінювання якості знань учнів: "контроль знань", "оцінка успішності", "система оцінювання", "функції перевірки знань", "методи контролю", "форми контролю" тощо. Для визначення дидактичних можливостей контролю знань в сучасних умовах необхідне таке розуміння перевірки, яке потребує принципової зміни підходів до оцінювання якості навчальної успішності, а це у свою чергу, на думку Н.Буринської, висуває низку невідкладних завдань. Серед них: розробка теоретичного обґрунтованого підходу до визначення змісту контролю – того, що об'єктивно можна й потрібно контролювати; обґрунтування об'єктивних показників визначення відповідності реально досягнутих учнями результатів навчання поставленій меті; розробка засобів контролю, адекватних результатам, що перевіряються. Такий підхід до контролю вимагає уточнення в освітніх стандартах обов'язкових результатів навчання, а також конкретного визначення того, що з них перевіряти і як оцінювати.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних аспектів контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів. Завдання дослідження полягають в аналізі понятійно-категорійного апарату контролю навчальної успішності та з'ясуванні дидактичних особливостей процесу оцінювання знань учнів.

Теоретична значимість дослідження полягає в доповненні і розширенні знань з проблеми оцінювання успішності учнів, конкретизації понятійного апарату дидактичного контролю і поділом базових категорій на процесуальні, змістовно-діяльнісні та результативні.

Перш за все з'ясуємо *провідні категорії педагогічного оцінювання і контролю знань*. Вивчення та аналіз низки дидактичної літератури з проблеми контролю успішності учнів свідчать про різноманітність термінів і понять, що позначають і відображають суть і специфіку даного педагогічного явища. До важливих понять, пов'язаних із категорією "контроль", було віднесено такі поняття: "перевірка", "оцінювання", "оцінка успішності", "рівень засвоєння знань", "якість знань", "критерії оцінки", "вид контролю", "методи контролю", "самоконтроль", "форми контролю", "принципи контролю", "діагностика результатів навчання", "система оцінювання", "оціночний бал", "оціночне судження", "обсяг знань", "облік знань", "засоби контролю", "шкала оцінювання" та ін. У сучасній дидактичній теорії ще немає єдиного підходу до визначення таких провідних понять як "контроль", "перевірка", "оцінка" та інших, пов'язаних з ними. Нерідко вони змішуються, взаємозамінюються, вживаються то в однаковому, то в різному значеннях.

Загальним родовим поняттям виступає "контроль". У широкому значенні контроль означає перевірку чого-небудь. У кібернетичному уявленні контроль розглядається як принцип зворотного зв'язку, характерного для управління саморегулюючої системи. Контроль за навчальною діяльністю учнів забезпечує зовнішній зворотний зв'язок (контроль, що здійснюється вчителем) і внутрішній зворотний зв'язок (самоконтроль учня) [2, 253].

На основі методу контент-аналізу було з'ясовано найбільш суттєві та істотні ознаки поняття "контроль", такі як перевірка, облік, виявлення знань, умінь і навичок; принцип зворотного зв'язку; спосіб зв'язку навчання і перевірки; оцінювання, оцінка; нагляд (спостереження); вид діяльності тощо.

Під поняттям "контроль" (від фр. – *contrerole*) більшість науковців (К.Делікатний, В.Максименко, Н.Мойсеюк, І.Підласий) розуміють виявлення, вимірювання і оцінку знань, умінь тих, хто навчається. Процедуру виявлення і виміру називають перевіркою. Перевірка є складовим компонентом контролю. Контроль містить у собі оцінювання (як процес) і оцінку (як результат перевірки).

Зауважимо, що терміни контроль і перевірка ми будемо вживати як синоніми, хоча в дидактиці і методичній літературі термін перевірка вживається у вузькому значенні як методичний прийом у зв'язку з оцінкою результатів того чи іншого завдання, їй більше властиві навчальні функції, а контроль

спрямований, як правило, на виявлення рівня засвоєння учнями вже вивченого матеріалу і проводиться здебільшого вчителем.

Оцінювання знань, умінь та навичок школярів – це активний, систематичний, але водночас разовий процес. Існує також поняття, яке часто вживається разом із поняттям "оцінювати" – "вимірювати" – визначати якою-небудь мірою величину чого-небудь. Тобто сама оцінка є кількісним показником якості. У педагогічному словнику С.Гончаренка дається таке визначення *шкільної оцінки*: це "визначення й вираження в умовних знаках – балах, а також в оцінювальних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь та навичок відповідно до вимог шкільних програм, рівня старанності і стану дисципліни. Оцінювання здійснюється в процесі повсякденного вивчення результатів навчальної роботи учнів на уроках і вдома, а також за результатами спеціальної перевірки знань, умінь та навичок" [3, 244-245]. Зазначено також, що при оцінюванні враховується повнота, свідомість та міцність засвоєння найважливішої наукової інформації, яка передбачена програмами.

Із поняттям "оцінка успішності" пов'язані такі ключові поняття як "рівень засвоєння знань", "якість знань", "обсяг знань", "критерії оцінки", "оціночний бал" та ін. Із поняттям "оцінювання", "вимірювання" тісно пов'язуються терміни "зміст контролю", "види контролю", "методи контролю", "форми контролю", які відображають процесуальну і діяльну сторону перевірки знань учнів.

Ми узагальнили і зробили розподіл ключових понять, пов'язаних із категорією "контроль", відповідно до його процесуальної, змістовно-діяльної і результативної сторін (див. таблицю 1).

Таблиця 1. - Розподіл ключових понять, пов'язаних із категорією "контроль"

№ п/п	Аспект (компонент) категорії	Відповідні поняття і терміни
1.	<i>Процесуальний</i>	перевірка, виявлення, діагностика, облік, вимірювання, оцінювання
2.	<i>Змістовно-діяльний</i>	зміст контролю, види контролю, методи контролю, форми контролю, принципи контролю
3.	<i>Результативний</i>	оцінка успішності, рівень засвоєння, обсяг знань, якість знань, критерії оцінки, система оцінювання, шкала оцінювання, оціночний бал, оціночне судження

Новим у науковому обігу є поняття "діагностика навчання". Коли перевірка знань, умінь учнів є констатацією результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів без пояснення їх походження, то діагностика – це з'ясування умов і обставин, у яких протікає процес навчання; отримання чіткого уявлення про ті причини, які сприяють чи перешкоджають досягненню накреслених результатів. Як бачимо, у діагностику вкладається більш широкий і глибокий зміст; вона розглядає результати в тісному зв'язку з шляхами і способами їх досягнення. Крім традиційних контролю, перевірки, оцінки знань і умінь, діагностика включає їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку результатів навчальної діяльності. Термін "діагностика навчання" в сучасній педагогічній науці найбільш повно обґрунтував І.Підласий [4].

Отже, ми проаналізували провідні поняття контролю навчальної діяльності учнів – зміст категорій "контроль", інші терміни і поняття – "оцінювання", "вимірювання", "шкільна оцінка", "діагностика навчання" та з'ясували істотні й найсуттєвіші ознаки згаданих понять.

Розглянемо дидактичні особливості перевірки та оцінки результатів навчання.

Контроль, перевірка і оцінка результатів навчання – невід'ємні елементи навчально-виховного процесу, без яких неможливо уявити повний цикл педагогічної взаємодії між учнем і вчителем. Контроль знань учнів дає можливість: дізнатися про наявність прогалів у знаннях учнів; виявити помилкове або неточне розуміння вивченого; перевірити повноту знань, усвідомленість і міцність їх засвоєння, умінь їх застосовувати; засвоїти динаміку успішності; привчити учнів до самоконтролю і раціональної організації праці; стимулювати розумову активність учнів; виробити в них навички синтезування і систематизації навчального матеріалу; привчити учнів до наполегливості і відповідальності в навчальній діяльності; забезпечити оперативний зовнішній і внутрішній зворотний зв'язок у навчанні; визначити продуктивність використання вчителем навчального посібника, методу чи прийому навчання; зіставити ефективність праці вчителів, оцінити роботу навчального закладу за якістю навчання [5, 352].

Контроль містить: перевірку (виявлення знань, умінь і навичок), оцінку (вимірювання знань) та облік (фіксацію результатів вимірювання у вигляді оцінок, балів, рейтингу).

У педагогічній літературі виділяються різні *функції контролю*. Перелічимо деякі: контролююча, навчальна, виховна (Т.Льїна); керівництво процесом засвоєння, його корекція; виховання пізнавальної мотивації і педагогічна стимуляція учнів до діяльності; навчання і розвиток (Ю.Зотов); виявлення, вимірювання і оцінювання знань – специфічні функції; навчаюча, виховуюча, стимулююча, діагностична, прогностична – загальні функції (В.Онищук). В інших джерелах визначено більшу кількість функцій – навчаюча, діагностична, диференційована, вимірювання та оцінювання, стимулююча, виховна, розвиваюча, прогностична, методична, керуюча, коригуюча, соціалізуюча, констатуюча (В.Семиченко, В.Заслуженюк) [6, 5].

Охарактеризуємо основні функції контролю за успішністю учнів. Так, *освітня (навчальна) функція контролю* сприяє поглибленню, розширенню, вдосконаленню та закріпленню знань. У процесі перевірки здійснюється багаторазове повторення навчального матеріалу, що сприяє переведенню з короткочасної в довготривалу пам'ять. Здійснюючи *діагностичну функцію*, учитель виявляє успіхи і недоліки в знаннях, навичках та уміннях, з'ясовує їх причини і визначає заходи для підвищення якості навчання, попередження і подолання неуспішності.

Систематичний контроль та оцінювання успішності *виховують* в учнів свідому дисципліну, наполегливість у роботі, працьовитість, почуття відповідальності і обов'язку; залучення їх до взаємоконтролю сприяє формуванню у них принципів справедливості, взаємоповаги.

Процедура контролю *сприяє розвитку багатьох особистісних якостей*. У цей момент учень активно демонструє рівень знання навчального матеріалу. Це сприяє функціонуванню, тренуванню, подальшому вдосконаленню механізмів пам'яті, мислення, мовленнєвої діяльності, навичок спілкування, умінь самопрезентації та ін. Особливим напрямком реалізації цієї функції слід вважати формування в учнів здатності до рефлексії, тобто самоусвідомлення, орієнтації на виявлення причин власних вчинків, процесу їх реалізації і впливу своїх вчинків на інших.

Наявність оцінок у навчальному процесі дозволяє ввести додатковий *фактор стимулювання*. Якщо оцінку виставляють об'єктивно, а її рівень є для учнів значущим, то на навчальну діяльність здійснюється значний активізуючий вплив.

Через процедуру контролю вчитель має можливість *керувати (управляти)* діяльністю учнів, спрямовувати її в необхідному напрямі.

Оскільки оцінка в межах певної соціальної групи (учитель, учні, батьки) є показником "соціальної успішності", адаптованості учнів, то вона, за переконанням психолога В.Семиченка, є вагомим показником соціального успіху.

Усі ці функції контролю взаємопов'язані та мають комплексний характер.

Розглянемо *змістовно-діяльнісні компоненти контролю успішності* – зміст контролю, види, методи, форми, принципи контролю знань.

Багатопредметність шкільного навчання та різноманітність його цілей зумовлюють велику складність у визначенні вчителями головних завдань вивчення того чи іншого матеріалу. Тому, розпочинаючи вивчення нової теми, вчителю доцільно ще раз уважно прочитати, як вона окреслена в програмі, зіставити з нею зміст підручника (чи методичного комплексу). Виходячи з цього, у межах системи уроків визначають об'єкти контролю, різні види та способи виконання перевірних робіт [7, 124].

За місцем у навчальному процесі розрізняють попередній, поточний, періодичний, підсумковий *види контролю*.

Попередня перевірка здійснюється переважно з діагностичною метою перед вивченням нової теми або на початку року, чверті для з'ясування загального рівня підготовки учнів з предмета, щоб намітити організацію їх навчально-пізнавальної діяльності.

Поточний контроль використовується в повсякденній навчальній роботі. Він полягає в систематичному спостереженні вчителя за навчальною діяльністю учнів на уроці. Мета такого контролю – отримання оперативних даних про рівень знань учнів і якість навчальної роботи на уроці та вирішення завдань управління навчальним процесом.

Періодична (тематична) перевірка передбачає виявлення й оцінку знань та умінь учнів, засвоєних на кількох попередніх уроках, з метою визначення, наскільки успішно вони володіють системою знань, чи відповідають ці знання програмі. Різновидом періодичного виступає тематичний контроль, що полягає в перевірці та оцінюванні знань учнів з кожної теми і спрямований на те, щоб кожен учень належно засвоїв кожну тему. Така система дає змогу усунути елементи випадковості при виведенні підсумкових оцінок, що трапляються, коли вчитель орієнтується лише на поточний контроль.

Підсумковий контроль має на меті перевірку рівня засвоєння знань і вмінь учнів за триваліший період навчання: чверть, півріччя (семестр), рік або завершення курсу навчання (заключний контроль). Він спрямований на виявлення системи і структури знань учнів. Основна форма підсумкового контролю – заліки та іспити.

Важливим аспектом контролю є його *зміст*, що залежить від завдань і виду перевірки. Так, на підготовчому етапі засвоєння учнями нових знань, умінь і навичок контролюють їх підготовленість і готовність до виконання подальшої пізнавальної діяльності. Передусім перевіряють знання, необхідні для засвоєння нового матеріалу, а також раніше засвоєні вміння і навички. Виявляють прогалини, помилки й утруднення в роботі учнів, їх причини. Важливо виявити вміння учнів мислити, розуміти зв'язки і взаємозалежності між явищами і фактами, послідовно та аргументовано висловлювати свої думки. Учителі повинні цікавитись і рівнем розвитку мислення, мови, уваги, пам'яті, вмінням творчо використовувати знання. Не варто перевантажувати зміст другорядним матеріалом, який потребує багато часу, знижує активність учнів, стомлює їх.

Для перевірки знань використовують *методи контролю* – способи, за допомогою яких визначається результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної роботи вчителя. А.Алексюк класифікує методи контролю за критерієм мети перевірки знань, умінь і навичок на такі групи: спостереження за різними видами діяльності на уроці; усна перевірка; письмова перевірка (контрольні роботи, твори, письмові домашні завдання); графічна перевірка; перевірка практикою (лабораторні роботи, робота в майстернях); програмована перевірка (використання текстів, перфокарток, контроль знань в ході програмованого навчання) [8, 212].

Залежно від специфіки організації контролю за навчальною діяльністю учнів використовують такі *форми контролю*: фронтальна, групова, індивідуальна, комбінована, самоконтроль. *При фронтальній формі контролю* учитель ставить питання до всього класу з метою залучення його до обговорення. За порівняно короткий час учитель перевіряє знання у значної частини учнів класу, проте на підставі коротких відповідей важко судити про реальний рівень засвоєних знань. *За груповою формою* перевіряються підсумки навчальної роботи або хід її виконання частиною, групою учнів класу, що одержала певне завдання. При цьому питання ставляться перед групою, у їх вирішенні беруть участь учні, які працювали в складі даної групи, і обов'язково залучаються інші учні класу. *Індивідуальний контроль* застосовується для ґрунтовного ознайомлення учителя із знаннями, уміннями і навичками окремих учнів. При цьому звертається увага на осмислений характер відповіді учня, логічність його суджень, доказовість положень, уміння застосовувати засвоєні знання. Індивідуальний контроль здійснюється на уроці, залежить від часу, що відводиться на контроль, характеру й обсягу вивченого матеріалу, рівня підготовки учнів.

Комбінована форма контролю поєднує індивідуальний контроль з фронтальним і груповим: учитель одночасно викликає для відповіді декількох учнів, один з них відповідає усно, 1-2 готуються до відповіді, виконуючи на класній дошці необхідну роботу, а решта учнів виконує індивідуальні чи практичні завдання. Перевага цього опитування – можливість ґрунтовно перевірити декількох учнів при порівняно невеликій затраті часу. Недолік – обмеження навчальної функції перевірки, бо учні, які самостійно виконують завдання, не беруть участі у фронтальній роботі з класом, а результати їх праці перевіряються учителем за межами уроку.

Самоконтроль допомагає учневі самостійно розібратися в тому, як він оволодів знаннями, перевірити правильність виконання вправ шляхом зворотних дій, оцінити практичне значення результатів проведених дослідів, виконаних вправ. Самоперевірка сприяє стимулюванню учіння, більш повному сприйманню навчального матеріалу, викликає потребу в його глибокому осмисленні.

Педагогу необхідно дотримуватись *принципів контролю успішності* – системи вимог, що забезпечує ефективність перевірки і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів. До таких вимог відносяться:

- *індивідуальний характер контролю* – виявлення знань кожного учня, його успіхів чи невдач; знання рівня самостійності учня у пізнавальному процесі, характері труднощів, як він їх долає і якої допомоги потребує; особлива увага до учнів з фізичними вадами, використання додаткових запитань під час опитування слабших учнів та ін.;
- *систематичність контролю* – привчання учнів систематично виконувати уроки, систематичне опитування за допомогою самостійних завдань;
- *достатня кількість даних для оцінки* – при виставленні оцінки враховуються насамперед відповіді учня на поставлені запитання, а також його доповнення відповідей інших учнів на цьому й попередніх уроках;

- *дотримання об'єктивності* – оцінка виставляється тільки за знання учня, на оцінку не повинні впливати суб'єктивні чинники, особисті мотиви ставлення педагога до учня; кожну виставлену оцінку педагог обґрунтовує, щоб запобігти невдоволенню учнів, схильних до переоцінки своїх знань;
- *єдність вимог до оцінювання* – дотримання єдиних розумних норм оцінок з кожного предмета, подолання крайнощів в оцінюванні – надмірної вимогливості або поблажливості;
- *оптимізація контролю* – розробка методики контролю, яка б передбачала мінімальні затрати зусиль і часу педагогів та учнів для отримання обов'язкових відомостей, запобігала переобтяженню їх виконанням зайвих завдань;
- *гласність контролю* – повідомлення учневі результатів перевірки рівня його знань, обґрунтування виставленої йому оцінки, позитивного і недоліків у його відповіді;
- *всебічність контролю* – перевірка та оцінювання теоретичних знань, умінь та навичок, застосування їх на практиці, виявлення навичок самостійної роботи учня;
- *тематична спрямованість контролю* – здійснюючи опитування, проводячи контрольні роботи, вчитель повинен визначити, який саме розділ програми, тема, вид знань, умінь і навичок оцінюється;
- *дотримання етичних норм* – віра педагога в можливість учнів навчатися, вміння переконати їх у тому, що вони здатні навчатися, оптимістичне ставлення до навчальних успіхів і невдач; педагогічний такт – доброзичливість і делікатність у ставленні до учнів; відчуття міри в заохоченні й покаранні; вміння визнати свої помилки.

Комплексний характер дотримання цих вимог педагогом забезпечить належну ефективність контролю за навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

Результати контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів виражаються в її оцінці. Слово "*оцінка*" означає характеристику цінності, рівень чи значення будь-яких об'єктів або процесів. Оцінити – означає встановити рівень чи якість чогось. Стосовно навчально-пізнавальної діяльності оцінка означає встановлення ступеня виконання учнями завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їх підготовки і розвитку, якості набутих знань, сформованих умінь і навичок.

Основою для оцінки успішності учня є підсумки контролю. Враховуються як кількісні, так і якісні показники роботи учнів. Кількісні показники фіксуються переважно в балах або процентах, а якісні – в оцінних судженнях типу "відмінно", "добре", "задовільно", "незадовільно". Кожному оцінному судженню приписується певний, наперед встановлений бал, показник. Наприклад, оцінному судженню "добре" – бал 4. Важливо розуміти, що оцінка не є числом, яке одержують у результаті вимірів і рахунків, а приписаним оцінному судженню значенням. Кількісні маніпуляції з оцінними судженнями (балами) недопустимі. Не випадково в багатьох країнах світу оцінки позначають буквами (А, В, С, і т.д.).

Торкнемося побіжно *історії оцінки*. Відомо, що в Київській академії в XVII ст. використовувалися такі оцінки: навчання добре, надійно-бадьоре, охоче ретельне, всенадійне, навчання підле, прекепське, малонадійне. Як бачимо, система оцінювання на той час, крім характеристики рівня знань і ставлення до дисципліни, брала до уваги й моральні якості учня. Цифрова система оцінювання пов'язана з єзуїтськими школами, в яких учні поділялися на розряди залежно від їхньої успішності, старанності, поведінки. Відлік починався з першого ряду, куди входили кращі учні. І нині в школах Угорщини, Німеччини зберігається відлік балів від одиниці – найвищого балу. Цікаво, що до 1918 р. Галичина входила до Австро-Угорської монархії, у якій був зворотний стосовно до нашого відлік оцінок. Тому однокласники кепкували з учня, який отримував на уроці "1". Йому казали: "Чому ти такий пригнічений, це ж найвища оцінка, все одно, що п'ятірка" (дослідження В.Лозниці). У школах дореволюційної Росії існувала в основному шестибальна система оцінювання від 0 до 5. Але в кадетських корпусах і окремих жіночих гімназіях застосовувалася 12-бальна система оцінювання: 12 балів – "відмінно", 11 – "вельми добре", 10 – "дуже добре", 9-8 – "добре", 7 – "досить добре", 6 – "задовільно", 5-1 – "погано". В історії розробки системи оцінок у радянській школі були три поворотні моменти: у травні 1918 р. були відмінні бальні оцінки знань і поведінки учнів; у вересні 1935 р. в школі було встановлено п'ять словесних оцінок: "дуже погано", "погано", "посередньо", "добре", "відмінно"; у січні 1944 р. було прийнято рішення про заміну словесної системи оцінок успішності і поведінки цифровою п'ятибальною системою. Починаючи з 50-х років XX ст., все менше й менше почали використовувати оцінки "1" і "2". Тому п'ятибальна система оцінок фактично перетворилася на трибальну, а для більшості учнів, які не можуть навчатися на "4" і "5" – двобальну. У 1989 р. було скасовано оцінку "1" як негуманну, і п'ятибальна система оцінювання перетворилася на чотирибальну. З 1 вересня 2000 р. в Україні запроваджено 12-бальну шкалу оцінювання, побудовану з урахуванням підвищення рівня особистих досягнень учнів.

Оцінка успішності, як система визначених показників, які відображають об'єктивні знання і уміння учнів, враховує обсяг, рівень і якість оволодіння учнями знаннями, уміннями і навичками.

У сучасній дидактиці поняття "обсяг знань" з визначеного предмета трактують як "перелік провідних понять, законів, ідей, теорій, які лежать в основі цієї науки і інтерпретуються в шкільних програмах" [9, 211]. Оволодіння обсягом провідних теоретичних знань сприяє формуванню в учнів визначених цілеспрямованих дій.

Поняття "рівень засвоєння знань" визначають як характер застосування засвоєних знань, що забезпечує той чи інший ступінь мислительних зусиль [9, 212]. Розрізняють *репродуктивний* (знання учнів виступають як усвідомлено сприйнята, зафіксована в пам'яті й відтворювана об'єктивна інформація про предмети пізнання), *реконструктивний* (знання учнів виявляються в готовності та вмінні застосовувати їх у подібних, стандартних або варіативних умовах), *творчий* (учні можуть продуктивно застосовувати знання і засвоєні способи дій в нетипових, змінених, нестандартних ситуаціях) *рівні засвоєння знань*.

Термін "якість засвоєння знань" В.О.Онищук визначає як параметри, характеристики засвоєння знань, умінь і навиків [9, 214]. Виділяють такі *якості знань*: *міцність* – збереження в пам'яті вивченого матеріалу, що характеризується повнотою і тривалістю, легкістю та безпомилковістю відтворення; *повнота* – кількість всіх елементів знання про вивчений об'єкт, передбачених програмою; *глибина* – число усвідомлених і засвоєних учнями істотних зв'язків і відношень у знаннях; *оперативність* – вміння учня використати знання у стандартних однотипних умовах; *гнучкість* – вміння знаходити варіативні способи застосування знань в змінених умовах; *конкретність і узагальненість* – вміння розкрити конкретні вияви узагальненого знання та підвести конкретні знання під узагальнення; *систематичність і системність* – характеризують різні аспекти знань учнів: систематичність – засвоєння навчального матеріалу в його логічній послідовності; системність – усвідомлення певного об'єкта пізнання загалом, з усіма його елементами і взаємозв'язками між ними.

Отже, знання вчителем дидактичних характеристик контролю навчальної успішності учнів, розуміння мети, функцій, видів, методів, форм, принципів перевірки та оцінки знань забезпечить належну організацію і їх здійснення в практиці сучасної школи.

Проведений науковий аналіз цієї проблеми дає змогу зробити такі висновки і узагальнення.

Під поняттям "контроль знань" у педагогічній науці розуміють виявлення, вимірювання, оцінку знань, умінь тих, хто навчається.

Понятійно-категорійний апарат контролю навчальної діяльності охоплює процесуальні терміни (перевірка, вимірювання, оцінювання, виявлення, діагностика, облік), змістовно-діяльнісні (зміст, види, методи, форми, принципи контролю); результативні поняття (оцінка успішності, рівень, обсяг, якість знань, критерії оцінки, система оцінювання, шкала оцінювання, оціночне судження).

Оцінювання якості навчання розглядається як активний, систематичний, але водночас разовий процес. Оцінка – виражене в умовних знаках (балах) і в оціночних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь і навичок відповідно до навчальних шкільних програм.

Ефективність контролю забезпечується дотриманням певних вимог (принципів): індивідуальний характер контролю успішності, систематичність, об'єктивність, оптимізація, гласність, етичність контролю тощо.

Подальші аспекти дослідження своїм предметом будуть мати вивчення шляхів реалізації принципу гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію навчання з інформативного на розвиток особистості дитини, особистісно-орієнтований підхід до навчання і, відповідно, оцінювання навчальних досягнень кожного учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про запровадження 12-ти бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Початкова школа. – 2000. – № 4. – С. 31-33.
2. Педагогіка // Под ред. Ю.Бабанського. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.
3. Гончаренко С. Педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Подласый И. Педагогіка. – М.: Просвещение, 1996. – 432 с.
5. Волкова Н. Педагогіка. – К.: Академія, 2002. – 576 с.
6. Семиченко В., Заслуженюк В. Проблеми педагогічного оцінювання // Рідна школа. – 2001. – № 7. – С. 3-9.
7. Савченко О. Контроль та оцінка результатів навчання // О.Савченко Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – С. 122-137.
8. Педагогіка / За ред. А.Алексюка. – К.: Вища школа, 1985. – 296 с.
9. Дидактика современной школы / Под ред. В.Онищука. – К.: Рад. школа, 1987. – 351 с.